



## ЕВОЛЮЦІЯ ІДЕЇ ЕФЕКТИВНОСТІ СІЛЬСЬКОГО ГОСПОДАРСТВА У СВІТОГЛЯДНІЙ СВІДОМОСТІ СУБ'ЄКТІВ

**І. М. Архипенко**

*Дніпропетровський регіональний інститут державного управління  
Національної академії державного управління при Президенті України,  
вул. Гоголя, 29, м. Дніпропетровськ, Україна, 49044.  
E-mail: manage\_nasa@mail.ru*

*Отримана 7 листопада 2012, прийнята 21 грудня 2012.*

**Анотація.** Проаналізовано ефективність сільського господарства як світоглядний концепт державного управління аграрним сектором економіки. Світоглядні засади державного управління аграрним сектором економіки розглянуто як систему узагальнених поглядів суб'єктів державної влади на значення сільського господарства для держави, суспільства, соціальних груп, громадян, а також обумовлені цими поглядами переконання, ідеали, принципи державного впливу на розвиток аграрного сектора економіки країни. Виокремлено три типи аграрного світогляду: преаграрний, технократичний, постіндустріальний. Ідею ефективності розглянуто як складову і чинник прийняття державно-управлінських рішень у сфері сільського господарства. Визначено основні підходи до розуміння ефективності аграрного сектора економіки, інтрасекторальні та екстрасекторальні чинники ефективності державної аграрної політики. Обґрунтовано необхідність перегляду змісту понять «ефективність сільського господарства» та «ефективність державного управління сільським господарством».

**Ключові слова:** ефективність, світогляд, державно-управлінські рішення, сільське господарство.

## ЭВОЛЮЦИЯ ИДЕИ ЭФФЕКТИВНОСТИ СЕЛЬСКОГО ХОЗЯЙСТВА В МИРОВОЗРЕНЧЕСКОМ СОЗНАНИИ СУБЪЕКТОВ ГОСУДАРСТВЕННОГО УПРАВЛЕНИЯ

**И. М. Архипенко**

*Днепропетровский региональный институт государственного управления  
Национальной академии государственного управления при Президенте Украины,  
ул. Гоголя, 29, г. Днепропетровск, Украина, 49044.  
E-mail: manage\_nasa@mail.ru*

*Получена 7 ноября 2012, принята 21 декабря 2012.*

**Аннотация.** Проанализирована эффективность сельского хозяйства как мировоззренческий концепт государственного управления аграрным сектором экономики. Мировоззренческие основы государственного управления аграрным сектором экономики рассмотрены как система обобщенных взглядов субъектов государственной власти на значение сельского хозяйства для государства, общества, социальных групп, граждан, а также обусловленные этими взглядами убеждения, идеалы, принципы государственного влияния на развитие аграрного сектора экономики страны. Выделены три типа аграрного мировоззрения: проаграрный, технократический, постиндустриальный. Идею эффективности рассмотрено как составную часть и фактор принятия государственно-управленческих решений в сфере сельского хозяйства. Определены основные подходы к пониманию эффективности аграрного сектора экономики, интрасекторальный и экстрасекторальный факторы эффективности государственной аграрной политики. Обоснована необходимость пересмотра содержания понятий «эффективность сельского хозяйства» и «эффективность государственного управления сельским хозяйством».

**Ключевые слова:** эффективность, мировоззрение, государственно-управленческие решения, сельское хозяйство.

## AN EVOLUTION OF IDEA OF AGRICULTURE EFFICIENCY IN WORLD VIEW CONSCIOUSNESS OF PUBLIC MANAGEMENT SUBJECTS

Ivan Arxipenko

*Dnepropetrovsk Region Institute of State Management of National Academy of State Management under  
the President of Ukraine,*

*29, Gogol Str., Dnepropetrovsk, Ukraine, 49044.*

*E-mail: manage\_nasa@mail.ru*

*Received 7 November 2012, accepted 21 December 2012.*

**Abstract.** The effectiveness of agriculture as a philosophical concept of governance of the agricultural sector has been analyzed. Ideological principles of governance of the agricultural sector have been considered as a system of generalized views of bodies of state power by the value of agriculture to the state, society, social groups and individuals, as well as due to these views of beliefs, ideals, principles of government influence on the development of the agricultural sector of the economy. It has been given three types of agricultural outlook: proagricultural, technocratic, post-industrial. The idea of efficiency has been considered as an integral factor and making managerial decisions in the field of agriculture. The basic approaches to understanding the performance of the agricultural sector, intrasectoral and extrasectoral factors and effectiveness of state agricultural policy. The necessity to review the content of concepts "efficiency of agriculture" and "efficiency of state management of agriculture" has been proved.

**Keywords:** efficiency, world view, state-administrative decisions, agriculture.

### Постановка проблеми та мети дослідження

На сьогодні оцінка сучасного сільського господарства як неефективного стала майже загальноприйнятною і заклики до підвищення його ефективності в тій чи іншій формі можна зустріти, практично, у всіх роботах, присвячених сільському господарству та державному управлінню аграрним сектором економіки [1, 2, 4, 10, 14, 15, 16, 17, 19, 20]. Однак стає все очевиднішим, що зміст поняття «ефективність» є не настільки очевидним, як це видавалося раніше. Останніми роками з'явилася низка робіт, націлена на досягнення ідеї ефективності як взагалі [11, 21], так і ефективності державного управління зокрема [18, 21, 22]. Існують також і роботи, присвячені проблемі ефективності сільського господарства, де розглядаються, зазвичай, окремі виміри ефективності. Проте бракує поки що праць, де б ідея ефективності сільського господарства розглядалася системно й багатовимірно, у світоглядному масштабі. Тому **метою даної статті** ми обрали аналіз ефективності сільського господарства як світогляд-

ного концепту державного управління аграрним сектором економіки.

### Виклад основного матеріалу

Для ефективності управління аграрним сектором економіки країни влада має досить широкий спектр інструментів впливу на сільське господарство та на його взаємодію з іншими секторами, хоча повністю всі чинники продуктивності аграрного виробництва й не контролює.

Загалом же чинники ефективності державної аграрної політики по відношенню до аграрного сектора економіки можна, на нашу думку, розмежувати на інтрасекторальні і екстрасекторальні. Перші пов'язані з різними чинниками всередині аграрного сектора економіки, а другі виходять за його межі. Екстрасекторальні чинники можна в свою чергу згрупувати в природно-екологічні, національно-суспільні, глобальні. Ефективність сучасного сільськогосподарського виробництва залежить як від безпосереднього товаровиробника, так і від макро-

економічної ситуації в державі та її ставлення до аграрної сфери.

Якщо проаналізувати заходи щодо поліпшення ефективності державного управління аграрним сектором, то видно, що мова йде про дві групи заходів, які можна назвати як агротехнологічні та політико-адміністративні. Але на узбіччі уваги лишається рефлексія світоглядного аспекту державного управління аграрним сектором країни. На глибоке переконання автора, на сучасному етапі формування та реалізації державної аграрної політики саме недостатня увага влади та суспільства до переосмислення світоглядних засад державного управління аграрним сектором відповідно до нових реалій цивілізаційного розвитку є особливо слабкою ланкою в системі розбудови української державності.

Ми будемо розглядати світоглядні засади державного управління аграрним сектором економіки як систему узагальнених поглядів суб'єктів державної влади на значення сільського господарства для держави, суспільства, соціальних груп та громадян, вплив аграрного сектора економіки на природу й соціум, а також обумовлені цими поглядами переконання, ідеали, принципи державного впливу на розвиток аграрного сектора економіки країни, спираючись на які, свідомо чи підсвідомо, суб'єкти державної влади проектують, приймають та оцінюють державно-управлінські рішення.

Дуже велике значення у цьому контексті має переосмислення таких ключових настанов аграрного світогляду суб'єктів державної влади та суспільства в цілому, як ідея абсолютного блага агрокультурної революції в історії людства, нестримності суспільного прогресу, а також характер розуміння ідеї ефективності аграрного сектора економіки та підвищення ефективності сільгоспвиробництва. При цьому слід зазначити, що сучасний аграрний світогляд і влади й суспільства є неоднорідним явищем. У ньому одночасно поєднуються історично застарілі, а то й архаїчні, елементи з інноваційними.

В історичному плані можна розрізнити такі типи світогляду, як прааграрний, технократичний та постіндустріальний, залежно від статусу завдань розвитку відповідних секторів суспільства серед пріоритетів державотворення.

Домінуюча на сьогодні технократична світоглядна парадигма державної аграрної політики в умовах переходу України на інформаційну стадію цивілізаційного розвитку істотно гальмує розв'язання проблеми підвищення ефективності державного управління аграрним сектором економіки. Це ставить проблему переосмислення старих і напрацювання нових світоглядних орієнтирів як у політико-адміністративної еліти держави, так і пересічних громадян щодо управління розвитком аграрної сфери українського суспільства.

Постіндустріальна світоглядна парадигма державного управління аграрним сектором економіки повинна насамперед виходити з відмови від ідеї абсолютності блага агрокультурної революції й усвідомлення відносності цього досягнення людства. Світоглядні трансформації подібного роду вже напрацьовуються науковцями, але в світоглядні засади управління національним та світовим сільським господарством вони ще не імплантовані. Так, зокрема, дуже відомий еколог Дж. Даймонд написав статтю під промовистою назвою «Агрокультура: головна помилка в історії людства» [9].

Спираючись на аналіз останніх досягнень археології, він стверджує, що настав час відмовитися від того, що людська історія була довгою історією прогресу, а виникнення агрокультури було кардинальним кроком до поліпшення життя людини. Дещо гіперболізуючи, він стверджує, що цей крок був значною мірою й катастрофою, негативні наслідки якої люди ще досі не змогли перебороти, бо разом з агрокультурою в людське суспільство прийшла нерівність, деспотія й хвороби.

Упродовж дуже тривалої доаграрної історії люди займалися збиранням та мисливством і вели життя, яке, з легкої руки Ф. Бекона, пізніше було названо важким, коротким та нестерпним. Проте накопичення археологічних даних про первісне суспільство та антропологічні дані щодо вивчення життя сучасних вже нечисленних племен, які займаються мисливством та збиранням, не підтверджує зазначену тезу. Зокрема з'ясувалося, що у так званих людей сучасних примітивних племен вільного часу набагато більше, ніж у їх сусідів-фермерів і їх робочий тиждень триває зазвичай в межах 12–19 годин. При цьому раціон харчування

мисливців-збирачів набагато різноманітніший і з огляду на підтримку здоров'я істотно корисніший. І це за умов, що цивілізація витіснила зазначені племена у далеко не найсприятливіші умови.

Поява більш досконалих методик палеопатології по викопних рештках наводить переконливі дані, що після переходу від первісного способу життя до сільськогосподарського різко погіршувалося здоров'я людей. Дж. Даймод посилається на дослідження Дж. Армагелоса, які переконують, що стародавні землероби дорого заплатили за новий спосіб харчування, бо порівняно з мисливцями-збирачами у них на 50 % погіршився стан зубної емалі, що свідчить про недоїдання, у чотири рази загострилася залізодефіцитна анемія, в три рази почастішали випадки пошкодження кісток, а також впала середня тривалість життя від 26 до 19 років. Тобто істотний кількісний прорив у харчуванні був здійснений за рахунок істотного погіршення його якості.

Агрокультура зменшила різноманіття раціону, що добувався за допомогою збирання дикоросів та полювання на диких тварин, звівши його до набагато вужчого спектру рослин і тварин, які вдалося domestифікувати, які гірше забезпечують організм людини поживними речовинами. Більше того відбулася деформація раціону харчування все далі від еволюційно сформованих потреб видових харчових потреб гомінідів. Так, замість домінування в раціоні фруктів, овочів, зелені, горіхів тощо, харчування стало базуватися на споживанні вуглеводистих зернових культур, мало характерних для видового харчування гомінідів.

Однак завдяки збільшенню харчування у кількісному вимірі з'явилася можливість збільшення щільності населення й утворення більших за чисельністю та більш складно організованих людських суспільств, які почали досить швидко витіснити первісні. У самих же аграрних суспільствах створилася можливість виникнення держави, класового розподілу, нерівності й експлуатації, які тільки посилювалися з кожним новим кроком соціального прогресу.

Аграрій на відміну від мисливця-збирача повинен був тепер не тільки годувати себе та свою родину, але й все більшу кількість незай-

нятих сільгоспвиробництвом осіб, які займалися управлінням, військовою справою, мистецтвами, наукою, а нерідко й вели соціально паразитарний спосіб життя. Тому підвищення ефективності сільського господарства йшло не стільки на користь селянам, стільки на користь наростаючої надбудови, не зайнятої аграрним виробництвом частини суспільства. Самі ж аграрії першими ставали жертвами голоду, який, навпаки, став значно частішим і масштабнішим явищем, ніж у мисливців-збирачів, харчування яких було менш залежним від коливань чисельності вузько обмеженого спектра тварин та рослин.

Упродовж 10 тисяч років розвитку сільського господарства між різними регіонами світу відбувався обмін domestифікованими рослинами й тваринами, що зробило діету землеробів на більш пізніх етапах більш різноманітною, ніж це було в ранніх аграрних суспільствах. Однак навіть на сучасному етапі розвитку аграрного сектора економіки діапазон domestифікованих тварин і рослин, які використовуються тепер у харчуванні цивілізованої людини, значно вужчий, ніж у тих вже рідкісних представників людства, які продовжують вести первісний спосіб життя. До того ж в їжу використовуються не обов'язково найоптимальніші з огляду на еволюційно сформовані харчові потреби людини види тварин та рослин, а в першу чергу ті, які вдалося одомашнити [5].

Сьогодні науковцями також встановлено, що в процесі культурної селекції нерідко рослини стають більш продуктивними щодо постачання кількості харчів, погіршуючи їх якість. Все більше накопичується наукових даних, що дикороси та бур'яни по місткості корисних для людини речовин переважають культурні види рослин, які вирощуються в сільському господарстві [6]. А якщо в аграрному виробництві для підвищення продуктивності тваринництва й рослин використовуються різного роду засоби хімічної стимуляції, то культурні рослини починають містити не тільки менше складових, але й накопичувати все більше шкідливих для людського організму елементів. Останній фактор є однією з найвагоміших детермінант різкого погіршення здоров'я цивілізованої людини на зламі XX та XXI століть. Як вихід в науковій

літературі з'являються обґрунтовані рекомендації щодо спеціального використання в оздоровчих цілях у харчуванні сучасної людини бур'янів і дикоросів, до вживання яких попередні покоління зверталися лише в скрутні часи [3, 13].

Для реалізації згаданої вище рекомендації потрібна світоглядна переорієнтація харчової ментальності людей з домінуючої на сьогодні гедоністичної на здоров'язберігаючу, обмеження площ агробіоценозів на користь природних, де можливо займатися збиранням дикоросів. Харчове ж використання бур'янів замість їх знищення також потребує істотної зміни технології агропромисловості.

Зняття статусу абсолютного блага повинно торкнутися й ідеї прогресу суспільства взагалі і сільського господарства. При цьому слід зазначити, що звичне для сучасної людини зовелічення прогресу в історичному плані вкоренилося порівняно недавно. Для прагматичного державно-управлінського світогляду ідея прогресу була ще чужою. Вкорінення ідеї прогресу відбулося при переході від аграрних до індустріальних суспільств. Суспільна і державно-управлінська ментальність розвинутих аграрних суспільств базувалася на домінуванні в них релігійного світогляду, де місце ідеї прогресу займала ідея богослужіння, яка до того ж освячувала підтримку традицій, а не інновацій, помірності у вдоволенні потреб замість стимуляції споживання.

Технократична ментальність індустріальних суспільств ґрунтується на відмові від настанови на божу милість та богоугідну поведінку на користь володарювання у світі за допомогою досягнень науки й техніки. У цьому плані технократичний світогляд є діаметральною протилежністю християнського погляду на світ та людину. Перший закликає до розширення та нестримного вдоволення потреб, що найвиразніше знаходить свій прояв у концепції суспільства споживання, тоді як християнство закликає до простоти та помірності у споживанні і в тому числі в харчуванні, що відповідно накладає свій відбиток на обсяг та структуру запитів соціуму на продовольчу продукцію аграрного сектора економіки.

Християнський релігійний світогляд також не надає настільки високого аксіологічного ста-

туса й ідеї ефективності взагалі та сільськогосподарства зокрема, бо діяльність людини, її результати й наслідки розглядаються із міркувань їх відповідності наближення до Христа й виконання його заповідей. Орієнтація на помірність (а то й аскетизм), які націлюють на досягнення вищих духовних потреб, через обмеження нижчих, позбавляє сенсу активність, спрямовану на полегшення праці й підвищення її ефективності. Немає в релігійному християнському світогляді й характерної для технократичної ментальності сфокусованості на прогрес.

Сьогодні, через століття розвитку індустріалізації суспільства в цілому й сільського господарства зокрема, віра в прогрес і настанови на економічну ефективність виявили свою відносність і втратили свій абсолютизм. Знищення тисяч видів рослин і тварин, вичерпування природних ресурсів планети, вирубування лісів, зменшення посівних площ, перенасиченість добривами та отрутохімікатами ґрунту, погіршення якості продуктів харчування, прогресуюче забруднення води і повітря відходами промисловості, порушення гідрологічного режиму, «озонові дірки», явище «парникового ефекту» – така, далеко не повна в перерахованому, плата за науково-технічний прогрес, орієнтований на бездумне підкорення природи.

Глобальна екологічна криза, як наслідок такої орієнтації епохи технічного фетишизму, повернулася загрозою існування сучасної цивілізації на загальному смітнику планети Земля, в який вона її перетворила. Тільки це врешті привело до усвідомлення того, що життя і здоров'я теперішнього й наступного поколінь залежить від стану навколишнього природного середовища, змусило задуматися над екологічними проблемами, пошуками шляхів та засобів гармонізації взаємин людини з природою.

Теоретико-методологічною основою сучасного екосоціального розвитку суспільства пропонується все частіше зробити ноосферогенез [8, 12]. Ноосфера – це майбутній результат планомірного перетворення біосфери в глобальну й оптимізовану соціально-екологічну систему, у межах якої здійснюється не панування людини над природою, її цинічна експлуатація, а коєволюція людини, суспільства й природи.

Настанови на ноосферогенез впливають з кардинальних змін суспільної свідомості щодо екологічних проблем, які відбулися в 60-х рр. ХХ ст., на тлі загострення проблем довкілля та зростання ризиків для населення, що стали результатом стрімкого повоєнного економічного зростання в країнах Західної Європи та Північної Америки. Поява екологізму означала появу противаги парадигмі людської винятковості, що виправдовує людську владу над природою.

Екологізм як науковий конструкт суспільної та політико-адміністративної свідомості описує й пояснює нові реалії за умов екологічних криз і потенційних меж економічного зростання та інтегрує цінності зі збереженням природи, застерігаючи проти надмірної віри у всемогутність науково-технічного прогресу й загострюючи увагу на необхідності врахування законів життя і розвитку природи. Рисами нової екологічної парадигми є акцент на постматеріальних цінностях, як то: охорона довкілля, гендерні й громадянські права, свобода особистого вибору, антимілітаризм, а також обґрунтування необхідності суспільного контролю над екологічно небезпечними формами діяльності та екологічного просвітництва серед широких верств населення.

Від 70-х рр. минулого століття поміркований екологізм є потужним чинником формування прогресивної екологічної політики та впливу на законодавчу й адміністративну системи у багатьох країнах. Специфічним наслідком становлення екологізму та його впливу на суспільно-політичне життя є партії «зелених», електоральна підтримка яких свідчить про те, що сучасне суспільство потребує більш загальних і глибоких рефлексій щодо взаємопов'язаності природних процесів, впливу на них людини, а також щодо наслідків таких впливів, коли екологічні проблеми переростають у соціальні, економічні, політичні, етичні тощо. Екологізм та орієнтація на ноосферогенез є світоглядною настановою, що спонукає державне управління аграрним сектором економіки на досягнення збалансованості між природою та суспільством [7].

Екологізм ґрунтується на визнанні самоцінності природи, сприяє подоланню її меншості порівняно з сільгоспвиробництвом,

вимагаючи радикального перегляду людських цінностей і докорінної зміни стратегії державного управління суспільством в цілому та аграрним сектором економіки зокрема, вдаючись заради екологічних цінностей навіть до деякого обмеження економічного зростання. Екологізм – це найбільш адекватна ідеологія розвитку агросфери постматеріального й постіндустріального суспільства. Інвайронменталізм як світоглядний орієнтир державотворення ґрунтується на соціальному і техніко-технологічному оптимізмі й вірі в можливість удосконалення менеджменту у царині природокористування без суттєвого обмеження темпів подальшого зростання економіки.

Сьогодні в екологізмі виокремлюють «глибинну екологію» та «поверхневу екологію». Остання ґрунтується на західному раціоналізмі і вбачає можливість розв'язання екологічних проблем індустріального суспільства (зменшення рівнів забруднень, раціональніше використання природних ресурсів), не змінюючи свідомості та стилю життя, зокрема й стереотипів споживання людини. Глибинна екологія має за мету змінити базові людські цінності на тривалу перспективу, а також політику, економіку, ідеологію, спираючись на принципи егалітаризму та біо- й екоцентризму й подолати характерний для європейської ментальності антропоцентризм, коли природу розглядають винятково як матеріальну базу для економічного зростання. При цьому в стратегії сучасного екологізму посідає ключове місце принцип справедливості, який виявляє себе у двох аспектах.

Перший – це прагнення до нового світового порядку, зорієнтованого на зменшення диспропорцій в обсягах споживання між країнами та різними верствами населення, рівному доступі до природних ресурсів і зиску від їх використання, а також у рівній відповідальності за впливи на довкілля.

Другий стосується пошуку шляхів дотримання екологічної справедливості щодо наступних генерацій людей, яка визначається як рівність поколінь щодо використання природних ресурсів планети. Вже сьогодні рух за екологічну справедливість є невід'ємною складовою громадянського суспільства, а дотримання принципів екологічної справедливості –

критерієм демократії та прав людини, який повинен стати також обов'язковим світоглядним орієнтиром постіндустріальної парадигми державного управління аграрним сектором економіки.

### Висновки

Ефективність сільського господарства характеризує ступінь відповідності результатів його функціонування потребам суспільства з урахуванням витрачених в аграрному секторі економіки ресурсів. Найчастіше ефективність сільського господарства оцінюється за усередненим рівнем продуктивності праці сільгоспвиробника, виходячи з того, скільки сільгоспвиробник може прогодувати осіб, не зайнятих у сільському господарстві. Назріла необхідність багатовимірного підходу до оцінки ефективності державного управління аграрним сектором економіки і виокремлення економічної, політичної, соціальної та екологічної ефективності державної аграрної політики. В економічному аспекті результативність державної аграрної політики вимірюється в фізичних одини-

цях обсягів виробленої сільгосппродукції харчового та технічного призначення, а також прибутком, що вимірюється в грошових одиницях. У політичному плані ефективність державної аграрної політики – це міра забезпечення продовольчої безпеки держави та повноцінного задоволення потреб населення країни в продуктах харчування.

Екологічна ефективність державної аграрної політики означає врахування шкоди, завданої природі та здоров'ю людини, яка виникає внаслідок прагнення підняти політичну, а особливо економічну ефективність сільського господарства (надмірна хімізація сільгосппродукції, деградація ґрунтів та зниження їх родючості). При визначенні ефективності потрібно брати до уваги не лише позитивні і не ігнорувати негативні наслідки діяльності, а розглядати результат як поєднання і корисних, і шкідливих наслідків; враховувати часову відносність, виокремлюючи короткострокову, середньострокову та довгострокову ефективність. Сьогодні і дії сільгоспвиробників, і аграрна політика держави особливо рідко бувають далекоглядними і часто грішать короткозорістю.

### Література

1. Андрійчук, В. Г. Сучасна аграрна політика: проблемні аспекти [Текст] / В. Г. Андрійчук, М. В. Зубець, В. В. Юрчишин. – К. : Аграрна наука, 2005. – 140 с.
2. Аграрна реформа в Україні (соціологічна діагностика) [Текст] / М. Баланівський, О. Гончарук, О. Іваненко [та ін.]; заг. ред. В. Тарасенко; НАН України, Інститут соціології. – К. : ІС НАН України, 2007. – 576 с. – ISBN 978-966-02-4233-3.
3. Бергсон, Г. М. Дикорастущие съедобные растения [Текст] / Г. М. Бергсон. – Л. : Гидрометеоздат, 1991. – 72 с.
4. Розвиток сільських територій (стан, проблеми, перспективи) [Текст] / [Є. І. Бойко, І. Р. Залуцький, Х. М. Пritула та ін.]; відп. ред. Є. І. Бойко; НАН України, Ін-т регіон. дослідж. – Л. : [б. в.], 2011. – 62 с. – (Серія «Регіони: моніторинг, прогнози, моделі»). – ISBN 978-966-02-4250-0 (серія). – ISBN 978-966-02-5984-3.
5. Бонд, Дж. Естественное питание: как питаться в соответствии с нашей генетической программой [Текст] / Дж. Бонд. – М. : Айрис-пресс, 2003. – 336 с.
6. Бондаренко, В. М. Маркетинг заготівельної діяльності підприємств споживчої кооперації на

### References

1. Andriichuk, V. G.; Zubets, M. V.; Yurchyshyn, V. V. Present-day agricultural policy: problem aspects. Kyiv: Agricultural science, 2005. 140 p. (in Ukrainian)
2. Balanivskii, M.; Goncharuk, O.; Ivanenko, O. et al; Edited by V. Tarasenko. Agrarian reform in Ukraine (sociologic diagnostics). Kyiv: IS NAN Ukraine, 2007. 576 p. ISBN 978-966-02-4233-3. (in Ukrainian)
3. Bergson, G. M. Wild-growing edible plant. Leningrad: Gidrometeoizdat, 1991. 72 p. (in Russian)
4. Boiko, E. I. Zalutskii, I. R.; Pritula, H. M. et al; Edited by E. I. Boiko. Development of village area (condition, problems, prospects). Lviv: [s. n.], 2011. 62 p. (Series «Regions: monitoring, forecasts, models») ISBN 978-966-02-4250-0 (Series). ISBN 978-966-02-5984-3. (in Ukrainian)
5. Bond, G. Natural nutrition according our genetic program. Moscow: Airis-press, 2003. 336 p. (in Russian)
6. Bondarenko, V. M. Marketing of procuring activity of enterprises of consumer cooperation in the market of wild-growing and medical and technic materials: authors abstract... Ph.D. in Economics: 08.00.04. Poltava, 2011. 20 p. (in Ukrainian)

- ринку дикорослої та лікарсько-технічної сировини [Текст] : автореф. дис. ... канд. екон. наук : 08.00.04 / В. М. Бондаренко ; ВНЗ Укоопспілки «Полтав. ун-т економіки і торгівлі». – Полтава, 2011. – 20 с.
7. Ботвіна, Н. О. Фінансова політика сталого розвитку агросфери [Текст] : монографія / Н. О. Ботвіна ; ННЦ «Ін-т аграр. економіки» НААН. – К. : ННЦ ІАЕ, 2011. – 303 с. – ISBN 978-966-97202-0-7.
  8. Вернадский, В. И. Биосфера и ноосфера [Текст] / В. И. Вернадский. – М. : Айрис-пресс, 2007. – 574 с.
  9. Домбровський, С. Ф. Державне управління сільським господарством в Україні (правові аспекти) [Текст] : навч. посіб. / С. Ф. Домбровський, Л. С. Тараненко. – Хмельницьк : Вид-во Хмельниц. ун-ту упр. та права, 2010. – 397 с.
  10. Друкер, П. Эффективное управление. Экономические задачи и оптимальные решения [Текст] / П. Друкер. – М. : ФАИР-ПРЕСС, 2001. – 288 с.
  11. Екологізація сталого розвитку агросфери і ноосферна перспектива інформаційного суспільства [Текст] : матеріали Міжнар. наук. конф. студ., аспірантів і молодих учених, 3–5 жовтня 2007 р. / Харківський національний аграрний ун-т ім. В. В. Докучаєва ; М. О. Горін (ред. кол.). – Х. : ХНАУ, 2007. – 311 с.
  12. Кошечев, А. К. Дикорастущие съедобные растения в нашем питании [Текст] / А. К. Кошечев. – М. : Пищевая пром-сть, 1981. – 256 с.
  13. Кушмаєва, В. В. Державне регулювання розвитку аграрного сектора економіки України [Текст] : автореф. дис. ... канд. наук з держ. управління : 25.00.02 / В. В. Кушмаєва ; Нац. акад. наук України ; Рада по вивченню продукт. сил України. – К., 2010. – 20 с.
  14. Лісовий, А. В. Державне регулювання розвитку сільських територій: теорія, методологія, практика [Текст] : автореф. дис. ... д-ра екон. наук / А. В. Лісовий ; Нац. наук. центр «Ін-т аграр. економіки» УААН. – К., 2009. – 32 с.
  15. Талавира, М. П. Організаційно-економічний механізм державної підтримки розвитку сільських територій [Текст] : автореф. дис. ... д-ра екон. наук : 08.00.03 / М. П. Талавира ; Нац. ун-т біоресурсів і природокористування України. – К., 2011. – 39 с.
  16. Хорунжий, М. Й. Аграрна політика [Текст] : підручник / М. Й. Хорунжий ; ДВНЗ «Київ. нац. екон. ун-т ім. В. Гетьмана». – К. : КНЕУ, 2010. – 321 с.
  17. Шабров, О. Ф. Политическая власть, ее эффективность и легитимность [Текст] / О. Ф. Шабров // Политология : учебник / отв. ред. В. С. Комаровский. – М. : Изд-во РАГС, 2002. – С. 122–136.
  18. Шпак, Ю. В. Аграрний сектор національної економіки в умовах глобалізації ринків: теорія та практика державного управління [Текст] : монографія / Ю. В. Шпак ; Нац. акад. держ. упр. при Президентіві України. – Донецьк : Юго-Восток, 2011. – 514 с.
  7. Botvina, N. O. Financial policy of agrosphere development. Monograph. Kyiv: NNTs IAE, 2011. 303 p. ISBN 978-966-97202-0-7. (in Ukrainian)
  8. Vernadskii, V. I. Biosphere and noosphere. Moscow: Airis-press, 2007. 574 p. (in Russian)
  9. Dombrovskii, S. F.; Taranenko, L. S. State management of agriculture in Ukraine (legal aspects). Schoolbook. Khmelnytsky: Publishing house of Khmelnytsk University of Management and Laws, 2010. 397 p. (in Ukrainian)
  10. Druker, P. Good management. Business problems and optimal decisions. Moscow: FAIR-PRESS, 2001. 288 p. (in Russian)
  11. Ecologization of development of agrosphere and noosphere perspective of knowledge society: materials of International Scientific conference of students, postgraduates and young scientists, 3–5 October, 2007. Edited by M. O. Gorin. Kharkiv: KhNAU, 2007. 311 p. (in Ukrainian)
  12. Koshcheev, A. K. Wild-growing and edible plants in our nutrition. Moscow: Food industry, 1981. 256 p. (in Russian)
  13. Kushmaeva, V. V. State regulation of development of the agricultural sector of economic scheme of Ukraine: authors abstract ... Doctor of Economics: 25.00.02. Kyiv, 2010. 20 p. (in Ukrainian)
  14. Lisovyi, A. V. State regulation of development of village areas: theory, methodology, practice: authors abstract ... Doctor in Economics. Kyiv, 2009. 32 p. (in Ukrainian)
  15. Talavyria, M. P. Business arrangement of state support of development of village area: authors abstract ... Doctor in Economics: 08.00.03. Kyiv, 2011. 39 p. (in Ukrainian)
  16. Horunzhii, M. Yo. Agricultural policy. Textbook. Kyiv: KNEU, 2010. 321 p. (in Ukrainian)
  17. Shabrov, O. F. Political power, its efficiency and legality. In: *Politology. Textbook. Edited by V. S. Komarovskiyi*. Moscow: Izd-vo RAGS, 2002, p. 122–136. (in Russian)
  18. Shpak, Yu. V. The agricultural sector of national economy under conditions of globalization of markets: theory and practice of government. Monograph. Donetsk: Southeastward, 2011. 514 p. (in Ukrainian)
  19. Shchekovych, O. S. Formation of priorities of agricultural policy of Ukraine: authors abstract ... Doctor in Economics: 08.00.03. Kyiv, 2010. 35 p. (in Ukrainian)
  20. Efficiency of government. Translation from Russian. Edited by S. A. Batchikova, S. Yu. Glazeva. Moscow: Fund «For economical skillfulness», АО «Konsalt-bankir» 1998. 848 p. ISBN 5880020193. (in Russian)
  21. Yakunin, V. I.; Sulakshi, S. S.; Timchenko, A. N. Theoretical aspects of problem of government efficiency. In: *Power structure*, 2006, Number 8, p. 10–15. (in Russian)



19. Щекович, О. С. Формування пріоритетів аграрної політики України [Текст] : автореф. дис. ... д-ра екон. наук : 08.00.03 / О. С. Щекович ; Нац. наук. центр «Ін-т аграр. економіки» УААН. – К., 2010. – 35 с.
20. Эффективность государственного управления [Текст] : пер. с англ. / под ред.: С. А. Батчикова, С. Ю. Глазьева. – М. : Фонд «За экон. грамотность», АО «Консалтбанкир», 1998. – 848 с. – ISBN 5880020193.
21. Якунин, В. И. Теоретические аспекты проблемы эффективности государственного управления [Текст] / В. И. Якунин, С. С. Сулакши, А. Н. Тимченко // Власть. – 2006. – № 8. – С. 10–15.

**Архипенко Иван Михайлович** – соискатель кафедры государственного управления и местного самоуправления Днепропетровского регионального института государственного управления Национальной академии государственного управления при Президенте Украины. Научные интересы: государственное управление агропромышленным комплексом.

**Архипенко Иван Михайлович** – здобувач кафедри державного управління та місцевого самоврядування Дніпропетровського регіонального інституту державного управління Національної академії державного управління при Президентіві України. Наукові інтереси: державне управління агропромисловим комплексом.

**Ivan Arxipenko** – candidate for a degree, State Management and Local Self-government Department, Dnepropetrovsk Region Institute of State Management of National Academy under the President of Ukraine. Scientific interests: state management of industrial agriculture.

